

szakítson minden transzcendenciával, és hogy az előállt katasztrófális helyzetből a kiutat az öröklött kereteken kívül keresse.

Đurić legélesebb bírálata ebben a kötetben is azokat éri, akik úgy tesznek, mintha mi sem történt volna, vagyis továbbra is a transzcendenciától elválaszthatatlan metafizika kereteiben gondolkodnak. Hogy ez alól még korunk oly sokra becsült gondolkodója sem kivétel, mint Ernst Bloch, azt épp a könyv egyik legizgalmasabb tanulmányából tudjuk meg. *A lehetőség kategóriájának nehézségei* című írásában Đurić részletesen bebizonyította, hogy a blochi filozófia központi fogalma maradéktalanul Arisztotelész rendszeréből származik, tehát a metafizikai szemlélet korlátai között marad. Ez természetesen egyúttal azt is jelenti, hogy — legalábbis e tekintetben — Bloch nem abban a korban gondolkodott, amelyben élt.

A szerző szerint a nihilisztikus katasztrófa csak abban az esetben terelheti új utakra az embert, ha képes lesz levonni a megfelelő következtetéseket. A legfontosabbnak annak megértését tartja, hogy semmit sem segít, ha a halott isten helyére saját magunkat, az államot, a társadalmat, valamilyen pártot vagy bármi mást he-

lyezünk. „Ezzel csak még jobban belesüllyedünk abba a reménytelenségbe — írja —, amelyből ki szeretnénk jutni”. Nietzsche hivatkozik, aki az efféle magatartást „nem teljesen nihilizmusnak” nevezte, és a legsötétebb pesszimizmus forrásának tartotta. Ezzel szemben Đurić a nietzschei teljes nihilizmusban jelöli ki a korszerű gondolkodás perspektíváját, mely még azt a helyet is eltörli, ahol az egykori túlvilági értékek tanyáztak.

Közelebbi receptet természetesen ez a könyv sem adhat, hiszen receptek szerint gondolkodni csak újabb visszatérést jelentene a metafizikai keretekbe. De nyújt valami sokkal lényegesebbet: egészében a korunkkal való korszerű szembenézésre ösztönöz, részleteiben pedig egy egész sereg rendkívül értékes tanulságot von le az olyan filozófusok kísérleteiből, akik a nihilizmus kihívására válaszolva megpróbálták az öröklött sémákon kívül gondolkodni. Ezek közé ebben a kötetben mindenképp Nietzsche, Heidegger, Adorno, Fink és Ulmer tartozik, de a szerző többi könyvének ismeretében ez a névsor még sokáig folytatható, és természetesen maga Marx sem marad ki belőle.

SEBŐK Zoltán

A SZÍNJÁT SZÁS TÖRTÉNETÉNEK ÉLETVONALA

Székely György: *A színjáték világa*. Gondolat, Budapest, 1986

Évtized óta és művek sorával bizonyítja és szolgálja Székely György azt a szemléletet, mely szerint a színháztudomány és -történet valóban sajátos módszerű, eszközökkel rendelkező és eredményeket felmutató tudományág. Ez a kutatási diszciplína, amely magyar viszonylatban Hont Ferenc 1940-ben megjelent *Az eltűnt magyar színjáték* című könyvétől veszi kezdetét, s amelynek azóta főleg Staud Géza, Székely György, Katona Ferenc s a fiatalabb nemzedék élén Kerényi Ferenc szaporodó, értékes munkái nyomán immár kiteljesedésé-

ről is beszélhetünk, Székely György most kiadott könyvével eljut a szintézisig. „... az emberiség színjátékos tevékenységének történetét” író Székely György nem csak saját eddigi, a színjátéktípusok kutatásainak módszereit, leírását és elemzését, valamint dramaturgiáját tartalmazó füzetekbe foglalt kutatásait összegezi — részben ezekre épül a két kiadást is megért alapkönyve, a Színházesztétika —, hanem arra vállalkozik, hogy — az alcím tanúsága szerint — „Egy művészeti ág társadalomtörténetének vázlatát”-t készítse el. Talán nem is

vázlatnak, inkább áttekintésnek kel-
lene nevezni ezt a huszonnyolc ívnyi
munkát, amelynek anyaggazdagságára
egy fogalommutató — ennek hiánya
a kötet egyetlen fogyatékosága —
hívhatná fel igazán az olvasó figyel-
mét, aki korok és kultúrák között ha-
ladva esetleg észre sem veszi, hogy
ebben a szakszerűsége mellett is vég-
telenül olvasmányos műben mennyi
új, számára eddig ismeretlen kifeje-
zéssel, terminus technicusszal találko-
zik. Fogalmak enciklopédiájának is
nevezhetnénk Székely György köny-
vét, amely a kezdetektől napjainkig
vizsgálja a színjátszás alakulástörté-
netét, s nem korlátozódik csupán Eu-
rópára, hanem számba veszi a múltat
és a jelent Ausztráliától Amerikáig,
Ázsiától Afrikáig.

A könyv utolsó oldalán olvashat-
juk az alábbi kérdéssort: „Mi tartotta
életben ezt a sajátos művészetet? Ta-
lán mindenkori közönségével terem-
tett, megismételhetetlenül egyszeri él-
ményt nyújtó közvetlen kapcsolata?
Talán mert mintegy időlombikba sűrít-
ve néhány óra alatt tud felmutat-
ni áttekinthetetlen, kivárhatatlanul
hosszú történelmi folyamatokat? Mert
eszközei gazdagságával tudta tükrözni
a világ gazdagságát?” A kérdőmonda-
tokat nyugodtan kijelentőkre módosí-
thatjuk, mivel a könyv végén úgyis
csak költői kérdésekként értelmezhet-
jük őket, lévén hogy Székely György
alapos, rendszerező és rendszert építő
munkája, már megadja rájuk a vá-

laszt. A szerző a történetiség és a
komplexitás elvét egyaránt vezérfo-
nalul követve számba veszi a mime-
tikus átváltozásokat a preteátrálisnak
nevezett időktől és emlékektől, a
barlangrajzok bölényjelmezes és
szarvasagancsos alakjaitól a Tigris és
Eufrátesz vidékének „városforradal-
mán, egy ezredév görög színjátszásán,
a távol-keleti színjátékkultúrán az eu-
rópai közép- és újkori színjátékkor-
szakokon, az afrikai és amerikai ha-
gyományokon át korunk avangárd
törekvéseig, Grotowskiig, Brookig,
Beckettig, a Living Theatre-ig nap-
jainak világszínházi alternatíváig.
Szemléletének alapja mindig a tár-
sadalmi összefüggérendszer mellett
a játék alkalmainak, keretének, a já-
tékosoknak, az irodalmi alpanyag-
nak, a zenének, a látványnak és a
befogadóknak az együttese, amit össze-
foglaló fogalomként színjátéktípusnak
nevez a tudomány. A színjátékok, a
színjátéktípusok és a műsorrétegek —
az ilyen jellegű vizsgálódás alapsejtjei
— magukban foglalják mindazokat a
tényezőket, melyek valaha is közrejá-
szottak a színjátékos tevékenységek ki-
alakításában és művelésében, s ame-
lyeket bármilyen forrásokból ma ismer-
hetünk.

Székely György remek, bő ismerete-
ket nyújtó könyve tehát nem csak a
színjáték történetét, életvonalát rajzol-
ja fel, hanem általánosabb érvényű
művészettörténeti munka is.

G. L.